

ISSN: 3060-4613

MAKTABGACHA
VA MAKTAB
TA'LIMI VAZIRLIGI

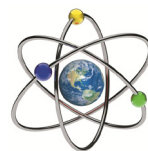
No7
2025

- 13.00.00 Pedagogika fanlari
- 13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
- 13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
- 13.00.03 Maxsus pedagogika
- 13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
- 13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
- 13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohaları va bosqichlari bo'yicha)
- 13.00.07 Ta'limda menejment
- 13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
- 13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
- 07.00.00 Tarix fanlari
- 19.00.00 Psixologiya fanlari
- 01.00.00 Fizika-matematika fanlari
- 02.00.00 Kimyo fanlari
- 03.00.00 Biologiya fanlari
- 09.00.00 Falsafa fanlari
- 10.00.00 Filologiya fanlari
- 11.00.00 Geografiya fanlari

M

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Pedagogika, psixologiyaga fanlariga ixtisoslashgan ilmiy jurnal

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

*Elektron nashr. 202 sahifa,
1-iyul, 2025-yil.*

BOSH MUHARRIR:

Umarova H. O'. – O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI:

Karimova E'zoza Gapirjanovna – Nizomiy nomidagi O'zbekiston milliy pedagogika universiteti rektori

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Pedagogika fanlari doktori, professor

TAHRIRIYAT KENGASHI A'ZOLARI

Ibragimov X.I. – pedagogika fanlari doktori, akademik

Shoumarov G.B. – psixologiya fanlari doktori, akademik

Qirg'izboyev A.K. – Tarix fanlari doktori, professor

Jamoldinova O.R. – pedagogika fanlari doktori, professor

Sharipov Sh.S. – pedagogika fanlari doktori, professor

Shermuhammadov B.Sh. – pedagogika fanlari doktori, professor

Ma'murov B.B. – pedagogika fanlari doktori, professor

Madraximova F.R. – pedagogika fanlari doktori, professor

Kalonov M.B. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Nabiyev D.X. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Qo'ldoshev Q. M. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Ikramxanova F.I. – filologiya fanlari doktori, professor

Ismagilova F.S. – psixologiya fanlari doktori, professor (Rossiya)

Stoyuxina N.Yu. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Rossiya)

Magauova A.S. – pedagogika fanlari doktori, professor (Qozog'iston)

Rejep O'zyurek – psixologiya fanlari doktori, professor (Turkiya)

Wookyu Cha – Koreya milliy ta'lim universiteti rektori (Koreya)

Polonnikov A.A. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Belarus)

Mizayeva F. O. – Pedagogika fanlari doktori, dotsent

Baybayeva M.X. – pedagogika fanlari doktori, professor

Muxsiyeva A.T. – pedagogika fanlari doktori, professor

Aliyev B. – falsafa fanlari doktori, professor

G'afurov D. O. – falsafa fanlari doktori (Phd)

Somurodov R.T. – iqtisodiyot fanlari nomzodi (PhD), dotsent

Mirzayeva F.O. – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Jalilova S.X. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent

Bafayev M.M. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Usmonova D.I. – Samarqand iqtisodiyot va servis instituti dotsenti

Saifnazarov I. – falsafa fanlari doktori, professor

Nematov Sh.E. – pedagogika fanlari nomzodi (PhD)

Tillashayxova X.A. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent

Yuldasheva F.I. – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Doniyorov S. M. – “Yangi O'zbekiston” va “Pravda Vostoka” gazetalar tahririyati DM bosh muharriri, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan jurnalist, filologiya fanlari nomzodi (PhD)

Yuldasheva D.B. – filologiya fanlari bo'yicha falsafa (PhD) doktori, dotsent

Tangriyev A. T. – Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti kafedra professori

Ashurov R. R. – psixologiya fanlari bo'icha falsafa doktori (PhD)

Panjiyev M. A. – Qashqadaryo viloyati Maktabgacha va maktab ta'limi boshqarmasi boshlig'ining birinchi o'rinbosari

Xudayberganov N. A. – Xorazm Ma'mun akademiyasi Tabiiy fanlar bo'limining katta ilmiy xodimi, biologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Muassis: “Tadbirkor va ishbilarmon” MChJ

Hamkorlarimiz: O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi, O'zbekiston milliy pedagogika universiteti

EDITOR-IN-CHIEF:

Umarova H. O'. – Minister of Perschool and School Education of the Republic of Uzbekistan

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF:

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Karimova E'zoza Gapirzhanovna – Rector of the Nizami National Pedagogical University of Uzbekistan

EDITORIAL BOARD MEMBERS:

Ibragimov X.I. – Doctor of Pedagogical Sciences, Academician

Shoumarov G'. B. – Doctor of Psychological Sciences, Academician

Qirg'izboyev A. K. – Doctor of Historical Sciences, Professor

Jamoldinova O.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Sharipov Sh.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Shermuhhammadov B.Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Ma'murov B.B. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Madraximova F.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Kalonov M.B. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Nabiyev D.X. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Koldoshev K. M. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Ikramxanova F.I. – Doctor of Philological Sciences, Professor

Ismagilova F.S. – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Russia)

Stoyuxina N.Yu. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Russia)

Magauova A.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Kazakhstan)

Rejep O'zyurek – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Turkey)

Wookyu Cha – President of the National University of Education, Korea (South Korea)

Polonnikov A.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Belarus)

Mizayeva F. O. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Baybayeva M.X. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Muxsiyeva A.T. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Aliyev B. – Doctor of philosophy, professor

Gafurov D. O. – Doctor of Philosophy (PhD)

Shomurodov R.T. – Candidate of Economic Sciences (PhD), Associate Professor

Mirzayeva F.O. – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD), Associate Professor

Jalilova S.X. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Bafayev M.M. – Doctor of Philosophy in Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Usmonova D.I. – Associate Professor, Samarkand Institute of Economics and Service

Saifnazarov I. – Doctor of philosophy, professor

Nematov Sh.E. – Candidate of Pedagogical Sciences (PhD)

Tillashayxova X.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Yuldasheva F.I. – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD), Associate Professor

Doniyorov S. M. – Editor-in-Chief of the Editorial Board of the newspapers "Yangi Uzbekiston" and "Pravda Vostoka", Honored Journalist of the Republic of Uzbekistan, Candidate of Philological Sciences (PhD)

Yuldasheva D.B. – Doctor of Philosophy (PhD) in Philological Sciences, Associate Professor

Tangriyev A.T. – is a professor of Tashkent State University of Economics

Ashurov R. R. – doctor of philosophy (PhD) in psychology

Panjiyev M. A. – First Deputy Head of the Department of Preschool and School Education of the Kashkadarya Region

Khudaiberganov N. A. – Senior Researcher of the Department of Natural Sciences of the Khorezm Mamun

Academy, Doctor of Philosophy (PhD) in Biological Sciences

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy attestatsiya komissiyasining quyidagi qarorlariga asosan pedagogika va psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) hamda fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiyalaridagi asosiy ilmiy natijalarni chop etish uchun milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan:

Pedagogika fanlari bo'yicha: OAK Kengashi tavsiyasi (26.08.2024-y., №11-05-4381/01) asosida:

- Ekspert kengashi (29.10.2024-y., №10)
- Rayosat qarori (31.10.2024-y., №363/5)

Psixologiya fanlari bo'yicha: Toshkent davlat pedagogika universiteti murojaatiga asosan OAK tavsiyasi (24.04.2025-y., №11-05-2566/01):

- Ekspert kengashi (25.05.2025-y., №10)
- Rayosat qarori (08.05.2025-y., №370/5)

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali

26.09.2023-yildan

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan **№C-5669363** reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: **№136361**

MUNDARIJA

Konvergent tahririyat mas'uliyati: Yangi O'zbekistonni barpo etish jarayonini yoritish tendensiyalari	16
Doniyorov Salim Musurmonovich	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarining ijodiy bilimlarini shakllantirish.....	23
Nazarov Odil Omanqulovich	
"Uzluksiz ma'naviy tarbiya konsepsiyasi"da ijtimoiy-pedagogik hamkorlikning o'rni	27
Abirova Umida Nazarovna	
Maktabgacha yoshdagi bolalarda uchraydigan nutq nuqsonlarini oldini olish va uning ahamiyati	30
Akramov Dostonbek Ikromjon o'g'li	
Pedagogik jarayonda axloqiy qarashlarni shakllantirish usul va vositalari	34
Xudoykulova Shaxlo Mamaniyozovna	
Maktabgacha ta'lim tashkiloti tarbiyachilarining ijodkorligini rivojlantirishda ta'limiy o'yinlarning ahamiyati	38
Salimova Dilmira Farxodovna	
Aholining iqtisodiy axborot savodxonligini oshirishdagi muammo va kamchiliklar	41
Rajabov Asliddin Xolmirzayevich	
Favqulodda vaziyatlar yo'nalishi ta'limida muloqotning ahamiyati.....	44
Boltayev Baxtiyor Yunusovich	
Biologiya ta'limi va raqamli texnologiyalar	48
E. Po'latova	
Boshlang'ich ta'limga tayyorlov guruhi bolalarini kasbga yo'naltirishda stem yondashuvining ahamiyati ...	51
Egamova Ravshanoy Surobjonovna	
O'zbekiston TIMSS natijalarini qanday yaxshilashi mumkin?	
Innovatsion ta'lim yondashuvlari va samarali strategiyalar.....	55
G'ayniddinov Shayxislom Tolibjon o'g'li	
Nutq kamchiliklarini bartaraf etishda mutaxassislar hamkorligi	60
Isayeva Mushtariy Alisher qizi	
Developing Student's Critical Skills Through Technology-Enhanced English Lessons	63
Mavlonova Dildora Shuxrat qizi	
Bahrom Ro'zimuhammad she'rlarini o'qitishda integratsiya usulidan foydalanish	67
Nomozova Dilobar Suyun qizi	
Aksiologik yondashuvlar asosida bo'lajak pedagoglarda altruizm ko'nikmalarini shakllantirish: bosqichlar va tamoyillar	72
Norboyeva Moxigul Shavkat qizi	
3D Modeling of Virtual Chemical Laboratories	75
Qayumov Jamshid Ma'rufjon o'g'li	
Fostering Metacognitive Skills in Efl Learners Through Ai-Supported Instruction: a Review of Recent Literature	80
Ruzieva Maftuna	
Onlayn va gibril ta'lim sharoitida mashinasozlik texnologiyasi faniga qiziqishni oshirishning nazariy asoslari.....	85
Sarimsakova Soxibaxon Raxmonjanovna	
Loyihalashtirilgan integral darslar samaradorligi (9-sinflar uchun "Metallar va ularning umumiy xususiyatlari" mavzusida)	88
Sharipova Hakima Shavkatovna	
Metacognition and Self-Regulated Learning	92
Turayeva Nazira Ibragimovna	
Методические возможности совершенствования обучения научной письменной речи на основе коммуникативно-деятельностного подхода	95
Меденцева Наталья Петровна	
Transformatsion jarayonlarda tibbiyot oliy ta'lim muassasalari raqobatbardoshligini oshirish strategiyalari	100
Jonibekov Jasur Jonibekovich	

O'zbek milliy musiqasi: boy madaniyat va san'atning ajralmas qismi.....	105
Rustamova Maxsuma Farxodbek qizi	
Sharq va G'arbda tibbiyot fanlarining yaratilishi tarixi.....	108
Bakayev Najmiddin	
Didaktik o'yinlar bola faoliyatining asosiy vositasi sifatida.....	112
Egamova Madina Qobil qizi	
Tibbiyot oliy ta'lim muassasalari talabalarining konvergent-kreativ tafakkurini takomillashtirishning didaktik asoslari.....	116
Egamova Shukriya Amanovna	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarida universal ta'lim faoliyatlari orqali tarbiyaviy maqsadlarga erishish imkoniyatlari	119
G'aybullayeva Nafisaxon Nosirjon qizi	
Matematika o'qitishning klassik metodlaridan zamonaviy usullarga o'tish	124
G'ofurov Jamoliddin Xusniddinovich	
Jahon miqyosida maktabgacha ta'lim tizimini rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlari	128
Hoshimova Dilnoza Boymirzoyevna, Mahmudova Zulfiya Homidovna	
Bo'lajak o'qituvchilarning prognostik kompetensiyasini rivojlantirish tamoyillari.....	131
Ikromova Munisa Sheraliyevna	
Bo'lajak muhandislarni kasbiy tayyorgarligini grafik ma'lumotlar asosida oshirishning didaktik asoslari	134
Jumanazarova Zuhra Qosimjonovna	
Sport va jismoniy tarbiya pedagogikasida innovatsion metodlar	138
Jumanova Iroda Shokirjon qizi	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarining mustaqil fikrlash qobiliyatini rivojlantirish	141
Jumayeva Sarvinov Ilhombekovna	
Talabalarda nutqiy tarkibiy tuzilmalarni shakllantirish texnologiyasi	145
Kiyamova Maxbuba Sultanovna	
Innovatsion yondoshuv asosida boshlang'ich sinf o'quvchilarining fikrlash qobiliyatini rivojlantirishning amaliy jihatlarini	148
Mamadiyev Jamol	
Ingliz tili matnlarini o'rganishda 6-sinf o'quvchilarining grammatik kompetensiyasini oshirish va tatbiq qilishning samarali usullari.....	152
Sharipova Firuza Mehriddinovna	
Kar va zaif eshituvchi yuqori sinf o'quvchilarining axborot kompetensiyasini rivojlantirish modeli	155
Tursunov Hojiakbar Hamidullo o'g'li	
Maktabgacha ta'limda shaxsga yo'naltirilgan ta'lim – pedagogik muammo sifatida.....	159
Xallovkova Maksudaxon Ergashevna	
Altruistik xulq-atvorning shaxsiy va ijtimoiy determinantlari.....	162
Xatamova Ferangiz Ibodulloevna	
Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining kasbiy-pedagogik mahoratini teatr pedagogikasi vositalari orqali rivojlantirishning xorijiy va milliy tajribasi	166
Xudoyberganova Matluba Qulsoxatovna	
Refleksiv yondashuvning ta'lim jarayonidagi o'rni va afzalliklari.....	170
Yodgorova Gulrux Farhodovna	
Совершенство методики формирования компетентности будущих студентов-искусствоведов в условиях цифрового образования.....	174
Юлдашев Эргаш Сабинович	
O'z-o'zini rivojlantirish tushunchasi va uning pedagogik mohiyati.....	177
Kudenov Temurbek Maxsetbaevich	
Boshlang'ich sinf o'qish darslarida hikoya janrini o'qitishda zamonaviy texnologiyalardan foydalanish dolzarb muammo sifatida	180
Ergasheva Shoxida Nurmuxammadovna	
Ingliz tili darslarini interaktiv tashkil etishda raqamli ta'lim vositalarining o'rni va metodik yondashuvlar	185
Raxmatullayeva Barno Baxtiyor qizi	
The Effectiveness of Using Podcasts to Enhance Listening Comprehension and Vocabulary Acquisition in Secondary School English Classes	189
Meliboyev Zuxriddin Isroil ugli	

O'zbekiston tarixi darslarida pedagogik improvizatsiyani texnologiyalashtirish va raqamlashtirish imkoniyatlari	192
Ergasheva Muhayyoxon G'anijonovna	
Tasviriy faoliyat vositasida maktabgacha yoshdagi bolalarning badiiy-ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish metodikasini takomillashtirishning samaradorligi.....	196
Arslanova Umidaxon Komiljon qizi	

TALABALARDA NUTQIY TARKIBIY TUZILMALARNI SHAKLLANTIRISH TEXNOLOGIYASI

Kiyamova Maxbuba Sultanovna

Turon universiteti G'arb tillari kafedrası dotsenti

Annotatsiya: So'nggi yillarda oliy ta'lim tizimida talabalarning nutqiy kompetensiyasini shakllantirishga bo'lgan ehtiyoj sezilarli darajada ortdi. Ushbu maqolada talabalarda nutqiy tarkibiy tuzilmalarni shakllantirishda qo'llanilayotgan pedagogik texnologiyalar, interfaol metodlar, kommunikativ yondashuvlar va axborot-kommunikatsiya vositalarining o'rni chuqur tahlil qilinadi. Shuningdek, talabalar til bilan ishlash jarayonida lingvistik, psixologik va ijtimoiy kompetensiyalarni rivojlantirish bo'yicha samarali metodik tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: nutqiy tarkibiy tuzilma, talabalar nutqi, interfaol metodika, kommunikativ yondashuv, AKT, lingvistik kompetensiya, muloqot texnologiyasi, nutq madaniyati, til ko'nikmalari, ta'lim texnologiyalari.

Abstract: In recent years, the demand for developing students' speech competence has significantly increased within the higher education system. This article provides an in-depth analysis of the role of pedagogical technologies, interactive methods, communicative approaches, and information and communication tools in shaping students' structural speech patterns. Additionally, the study offers effective methodological recommendations for enhancing students' linguistic, psychological, and social competences through active language engagement.

Key words: speech structure, student speech, interactive methodology, communicative approach, ICT, linguistic competence, communication technology, speech culture, language skills, educational technologies.

Аннотация: За последние годы в системе высшего образования значительно возросла потребность в формировании речевой компетенции у студентов. В данной статье подробно анализируется роль педагогических технологий, интерактивных методов, коммуникативного подхода и информационно-коммуникационных средств в процессе формирования у студентов речевых структур. Также представлены эффективные методические рекомендации по развитию лингвистических, психологических и социальных компетенций в процессе работы студентов с языковым материалом.

Ключевые слова: речевая структура, студенческая речь, интерактивные методы, коммуникативный подход, ИКТ, лингвистическая компетенция, технология общения, культура речи, языковые навыки, образовательные технологии.

KIRISH

So'nggi yillarda oliy ta'lim tizimida zamonaviy yondashuvlar asosida ta'lim jarayonini takomillashtirish, ayniqsa, talabalar nutqiy salohiyatini rivojlantirish muhim vazifalardan biri sifatida qaralmoqda. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari jadal rivojlanayotgan davrda talabalar nafaqat bilim egallashi, balki o'z fikrini to'g'ri, mantiqan asosli va usluban aniq ifodalash ko'nikmalariga ega bo'lishi zarur. Shu bois nutqiy tarkibiy tuzilmalarni shakllantirish masalasi pedagogik amaliyotda alohida e'tibor talab qilmoqda. Nutqiy tarkibiy tuzilma – bu til birliklarining mantiqiy va grammatik jihatdan to'g'ri, izchil tuzilishiga asoslangan, fikr ifodasini samarali yetkazishga xizmat qiluvchi vositalar tizimidir. Talabalar ushbu tuzilmalarni puxta egallagan taqdirda, ular muloqotda ishonchli, ravon va aniqlik bilan fikr bildirishi, ilmiy va ijtimoiy faoliyatda erkin nutq sohibi bo'lishi mumkin. Ayniqsa, fanlararo integratsiya sharoitida til vositalaridan foydalanish madaniyatini shakllantirish orqali talabalar fikrlash, tushunish va o'zlashtirish qobiliyatini kengaytirish mumkin.

Bugungi kunda zamonaviy ta'limda kommunikativ yondashuv, interfaol metodlar, AKT imkoniyatlari orqali talabalar nutq faoliyatini faollashtirish, ularning individual fikrlash va ifodalash salohiyatini kuchaytirish muhim vazifa sifatida qaralmoqda. Shuning uchun ham ushbu maqolada talabalarda nutqiy tarkibiy tuzilmalarni shakllantirishga qaratilgan texnologik yondashuvlar, ularning samaradorligini oshirish vositalari hamda amaliy tavsiyalar tahlil qilinadi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Ushbu tadqiqotning metodologiyasi talabalarda nutqiy tarkibiy tuzilmalarni shakllantirish jarayonini o'rganish, baholash va samarali texnologiyalarni aniqlashga yo'naltirilgan bo'lib, unda tizimli, kompleks va faoliyatga asoslangan yondashuvlar asos qilib olindi. Tadqiqotda pedagogik, psixologik va lingvistik yo'nalishlar uyg'unligida olib borilgan yondashuvlar orqali talabalarning nutqiy kompetensiyasini rivojlantirish usullari tahlil qilindi. Tadqiqotning ob'ekti sifatida oliy ta'lim muassasalarida tahsil olayotgan talabalar nutqiy faoliyati tanlandi, uning predmeti esa – nutqiy tarkibiy tuzilmalarni shakllantirishga xizmat qiluvchi metod va texnologiyalar tizimidan iborat bo'ldi.

Tadqiqot metodlari sifatida nazariy tahlil (ilmiy adabiyotlar, darsliklar va metodik qo'llanmalarni o'rganish), pedagogik kuzatuv (amaliy darslar va mashg'ulotlarni tahlil qilish), eksperimental metod (interfaol va kommunikativ yondashuv asosida dars tashkil etish), sotsiologik usullar (so'rovnoma, suhbat, intervyu) va statistik tahlil (olingan ma'lumotlarni matematik jihatdan tahlil qilish) qo'llanildi. Tadqiqotning nazariy asoslari sifatida D. Hymes, M. Halliday, L. Vygotskiy kabi xorijiy olimlarning lingvodidaktik va kommunikativ nazariyalari, shuningdek, mahalliy olimlardan N. Jo'raev, A. Mahkamova, M. Usmonovlarning metodik qarashlari asos qilib olindi. Ushbu metodologik yondashuvlar asosida olib borilgan tadqiqot natijalari ta'lim jarayonida talabalar nutqini izchil, grammatik jihatdan to'g'ri va usluban boy shakllantirishga xizmat qiluvchi texnologiyalarni aniqlashga imkon yaratdi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Talabalarda nutqiy tarkibiy tuzilmalarni shakllantirish masalasi so'nggi yillarda lingvodidaktika, psixolingvistika va pedagogik texnologiyalar sohasi olimlari tomonidan chuqur o'rganilayotgan dolzarb yo'nalishlardan biri hisoblanadi. Ushbu sohada olib borilgan ilmiy izlanishlar til o'rgatishning nazariy asoslari bilan bir qatorda, amaliy metodlar va texnologiyalarni shakllantirishga ham xizmat qilmoqda. Xususan, O'zbekistonda til o'rgatish metodikasi bo'yicha yetakchi olimlardan biri hisoblangan N. Jo'raev o'zining tadqiqotlarida nutqiy faoliyatni rivojlantirishda ijtimoiy-muloqotiy yondashuvning ahamiyatini asoslab bergan. Uning fikricha, talabalar nutqini shakllantirishda kommunikativ kompetensiyani rivojlantirish muhim o'rin tutadi. Shuningdek, A. Mahkamova va D. Normurodovlarning izlanishlarida til birliklarini kontekst asosida o'rgatish, situatsion yondashuvlar va interfaol metodlardan foydalanish samarali usul sifatida tavsiya etiladi.

Xorijiy adabiyotlarda esa, masalan, D. Hymes, M. Halliday va L. Vygotskiylarning asarlarida nutqning tarkibiy tuzilmalari nafaqat grammatik birliklar tizimi sifatida, balki ijtimoiy kontekstga bog'liq holda shakllanuvchi jarayon sifatida ko'riladi. Ayniqsa, Hallidayning Functional Grammar nazariyasida til tuzilmalari nutq vazifasiga xizmat qilishi, ya'ni tilning kommunikativ maqsadga yo'naltirilganligi asoslab beriladi. Psixolingvistik yondashuvda esa talabalar nutq faoliyatini rivojlantirishda emotsional va kognitiv jarayonlarning o'zni alohida ta'kidlanadi. G. Allport va J. Piagetlarning ishlari asosida talabalar nutqini shakllantirishda yosh xususiyatlari, nutq tiplari va o'rganish bosqichlarining o'zaro bog'liqligi ilmiy asosda ko'rsatib berilgan. Shuningdek, O'zbekiston Milliy universiteti, Toshkent davlat pedagogika universiteti va boshqa oliy ta'lim muassasalarida olib borilgan ilmiy maqola va dissertatsiyalar til o'rgatishda innovatsion metodikalar, raqamli texnologiyalar va multimodal vositalarning nutq tuzilmasini shakllantirishdagi imkoniyatlarini ochib beradi.

Umuman olganda, mavjud adabiyotlar sharhi shuni ko'rsatadiki, talabalar nutqini tarkibiy jihatdan rivojlantirish uchun bir yoqlama grammatik yondashuv emas, balki kompleks – lingvistik, psixologik va pedagogik yondashuvlar uyg'unligida olib borilgan metodik ishlar samaraliroq natija beradi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Olib borilgan ilmiy-amaliy tadqiqotlar talabalarda nutqiy tarkibiy tuzilmalarni shakllantirish uchun qo'llanilayotgan metod va texnologiyalarni har tomonlama tahlil qilish, ularning samaradorlik darajasini aniqlash hamda o'quv jarayoniga samarali integratsiya qilish imkonini berdi. Eksperiment tarzida tashkil etilgan darslar jarayonida interfaol va kommunikativ metodlarga asoslangan topshiriqlarning talabalar nutq faoliyatiga ta'siri sinchkovlik bilan kuzatildi. Xususan, rolli o'yinlar, klaster tuzish, fikr almashish, mustaqil mulohaza yuritish va muammoli vaziyatlarni hal qilishga qaratilgan mashg'ulotlar orqali talabalar nutqining izchilligi, grammatik aniqligi va ifoda boyligi sezilarli darajada oshgani kuzatildi. Tadqiqot davomida 2 ta guruh – nazorat va eksperimental guruhlar tashkil etilib, ular o'rtasidagi o'zaro farq aniqlashtirildi. Nazorat guruhida an'anaviy yondashuv asosida o'qitish davom ettirilgan bo'lsa, eksperimental guruhda esa zamonaviy texnologiyalar – interfaol metodlar, kommunikativ topshiriqlar, axborot-kommunikatsiya vositalaridan foydalanildi.

Tahilllar shuni ko'rsatdiki, eksperimental guruhda ishtirok etgan talabalar nutqiy tuzilmalarni hosil qilishda aniqroq, mantiqan asosli va usluban rang-barang ifodalar qo'llay boshladilar. Ularda nutqiy birliklarni kontekst asosida qo'llash ko'nikmasi 30 foizga, fikrni mustaqil shakllantirish salohiyati esa 25 foizga oshgani qayd etildi.

So'rovnoma natijalariga ko'ra, talabalar dars jarayonida o'zaro fikr almashish, ijtimoiy muloqotda faol ishtirok etish, real hayotiy vaziyatlar asosida mashq bajarish kabi faoliyatlarga yuqori qiziqish bildirgan. Suhbatlar davomida talabalar kommunikativ yondashuv asosida tashkil etilgan mashg'ulotlar ularda nutqiy o'zini ifoda qilishga bo'lgan ishonchni kuchaytirgani, grammatik bilimlarning amaliy qo'llanilishiga turtki berganini ta'kidladilar.

Statistik tahlillar asosida eksperiment natijalari raqamlar bilan ifodalandi. Jumladan, eksperimental guruhda 83% talabalar o'z fikrini grammatik jihatdan to'g'ri, usluban mos va mantiqan izchil shakllantira olish darajasiga yetgan bo'lsa, bu ko'rsatkich nazorat guruhida atigi 57% ni tashkil etdi. Shuningdek, nutqiy tarkibiy tuzilmalarni mustaqil ishlab chiqish ko'nikmasi eksperimental guruhda 38% ga yuqori natijani ko'rsatdi. Tadqiqotning yana bir muhim jihati shundaki, talabalar nutq faoliyatiga ta'sir etuvchi psixologik va ijtimoiy omillar ham e'tiborga olindi. O'quv jarayonida qulay kommunikativ muhit yaratilgani, o'qituvchining individual yondashuvi, talabalar orasidagi o'zaro hurmat va erkinlik, nutq faoliyatini faollashtirishga bevosita ijobiy ta'sir ko'rsatdi.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, faqat grammatik bilimlar emas, balki muloqotda faol ishtirok etish, o'z fikrini ochiq ifodalash, o'zaro eshitish va tushunish madaniyati ham talaba nutqining sifatli shakllanishiga xizmat qiladi. Tadqiqot natijalari shuni isbotladiki, talabalarda nutqiy tarkibiy tuzilmalarni shakllantirishda an'anaviy dars shakllari bilan bir qatorda kommunikativ, interfaol va axborot texnologiyalariga asoslangan integrativ yondashuv yanada yuqori samaradorlikka ega. Ushbu metodlar o'quvchilarni til birliklarini o'zlashtirishda faollashtiradi, ularning fikrlash, tahlil qilish va o'z fikrini mustaqil ifoda etish salohiyatini kengaytiradi.

XULOSA

O'tkazilgan ilmiy-amaliy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, talabalarda nutqiy tarkibiy tuzilmalarni shakllantirish zamonaviy ta'limda alohida e'tibor qaratilishi lozim bo'lgan muhim pedagogik masalalardan biridir. Nutq faolligi, grammatik va mantiqiy izchillik, uslubiy boylik, muloqotda fikrni aniq va erkin ifodalash salohiyati nafaqat til fani doirasida, balki barcha fanlar bilan integratsiyalashgan holda rivojlantirilishi zarur. Tadqiqotda eksperiment asosida sinovdan o'tkazilgan metodlar – interfaol mashg'ulotlar, kommunikativ topshiriqlar, real hayotiy vaziyatlar asosidagi dialog va monolog shaklidagi mashqlar – talabalarining nutqiy kompetensiyasini oshirishda yuqori natijalar bergani aniqlangan. Ayniqsa, dars jarayonida axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan maqsadli foydalanish, o'quvchilar bilan erkin muloqot va fikr almashuv muhitini yaratish orqali ularning tilga nisbatan faolligi va ishtirokchanligi kuchaygan.

Shu asosda xulosa qilish mumkinki, nutqiy tarkibiy tuzilmalarni shakllantirish uchun integratsiyalashgan yondashuv, psixolingvistik xususiyatlar, shaxsiy motivatsiya, o'rgatuvchi texnologiyalar va ijtimoiy faoliyatni uyg'un holda tatbiq etish eng samarali usul hisoblanadi. Ushbu tadqiqot asosida ta'lim jarayoniga qo'llanishi mumkin bo'lgan innovatsion metodik tavsiyalar ishlab chiqildi va amaliyotda sinovdan o'tkazildi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Jo'raev N. Til o'qitish metodikasining nazariy asoslari. – Toshkent: Fan, 2021.
2. Mahkamova A. Nutq madaniyatini shakllantirishda integrativ yondashuv. – Samarqand: Ilm nuri, 2020.
3. Normurodov D. Lingvodidaktik kompetensiya va o'qitish texnologiyalari. – Buxoro: BuxDU nashriyoti, 2019.
4. Halliday M.A.K. Functional Grammar: An Introduction. – London: Arnold Publishers, 1994.
5. Vygotsky L.S. Psixologiya va til: Tafakkur shakllanishi. – Moskva: Pedagogika, 1982.
6. Hymes D. Communicative Competence: Linguistic and Social Aspects. – Pennsylvania: University Press, 1972.
7. Usmonov M. Oliy ta'limda til o'rgatishning metodik asoslari. – Qarshi: Ilm Ziyo, 2022.
8. Karimova Z. Zamonaviy dars texnologiyalari. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2020.
9. Allport G. Shaxs rivoji va nutq faoliyati. – London: Harper & Row, 1954.
10. O'zbekiston Respublikasi. "Ta'lim to'g'risida"gi Qonun. – Toshkent: Adolat, 2020.

-
- 13.00.00 Pedagogika fanlari
 - 13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
 - 13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
 - 13.00.03 Maxsus pedagogika
 - 13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohaları va bosqichlari bo'yicha)
 - 13.00.07 Ta'limda menejment
 - 13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
 - 07.00.00 Tarix fanlari
 - 19.00.00 Psixologiya fanlari
 - 01.00.00 Fizika-matematika fanlari
 - 02.00.00 Kimyo fanlari
 - 03.00.00 Biologiya fanlari
 - 09.00.00 Falsafa fanlari
 - 10.00.00 Filologiya fanlari
 - 11.00.00 Geografiya fanlari

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Mas'ul muharrir: Ramzidin Ashurov

Ingliz tili muharriri: Murod Xoliyorov

Musahhih: Alibek Zokirov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2025. №7

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali 26.09.2023-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №C-5669363 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: № 136361.

Manzilimiz: Toshkent shahar, Yunusobod tumani
19-mavze, 17-uy.